

Venezuela'nın Bitmeyen Siyasi Krizi ve Latin Amerika'nın Göç Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme

Adem Üstün ÇATALBAŞ*

Özet

Venezuela uzun bir süredir iktisadi ve siyasi istikrarsızlığın pençesinde boğuşmaktadır. Latin Amerika'nın bir zamanlar parmakla gösterilen istikrarlı demokrasilerinden olan Venezuela, 2008 Küresel Krizinden beri giderek artan bir şiddette istikrarsızlık deneyimlemektedir. Bu istikrarsızlık ülkedeki güven ortamını sonlandırmış, şiddet olayları hayatın rutinlerinden biri haline gelmiştir. Temel ihtiyaç malzemelerini bile karşılamakta zorluk çeken ülkede, açlık ve salgın hastalıklar giderek yaygınlaşmış, devlet mekanizması bu olumsuzluklarla mücadele edemeyecek derecede yıpranmış, hatta sağlık sisteminde görüldüğü üzere kimi kurumlarda çöküş yaşamıştır. Tüm bu olumsuzlukların altında ezilen halk kitlesel olarak ülkeyi boşaltmaya başlamıştır. Bu makale Venezuela kaynaklı bu büyük göç dalgasının hem Venezuela'ya olan etkilerini hem de bölge ülkelerinin bu göçe verdiği tepkileri ele almaktadır. Bunu yaparken de göçün tarihi, iktisadi ve siyasi arka planını ortaya sermektedir. Aynı zamanda literatürdeki göç teorileri ile Venezuelalı göçmenlerin göç örüntülerini karşılaştırmaktadır.

Abstract

Venezuela has been struggling with economic and political instability for a long time. The country, one of Latin America's once pointedly stable democracies, has been experiencing increasingly severe instability since the 2008 Global Crisis. This instability has ended the atmosphere of trust in the country, and violence has become a daily routine of the social life. The country has difficulties in meeting even the basic necessities, hunger and epidemics became more and more widespread, the state mechanism has been so worn out that it cannot cope with these negativities, and even some institutions have collapsed as seen in the health system. The people, who have been oppressed and crushed under all these unfavorable conditions, started to evacuate the country en masse. This article deals with the effects of this great immigration wave originating from Venezuela on the Venezuelan people and counts the reactions of the countries in the region to this immigration. In doing so, it reveals the historical, economic and political background of the migration. It also compares previous migration theories in the literature with the migration patterns of Venezuelan immigrants.

Anahtar Kelimeler: Venezuela, Latin Amerika, Göç, Otoriterlik, Kriz, İstikrarsızlık

Keywords: Venezuela, Latin America, Migration, Authoritarianism, Crisis, Instability

* Dr. Öğr. Gör, Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, ustuncatalbas@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0870-0883

Giriş

Bir zamanlar Latin Amerika'nın parmakla gösterilen istikrarlı demokratik ülkelerinden biri olan Venezuela, son birkaç yıldır sürekli siyasi ve iktisadi buhranlarla anılır oldu ve bu buhranlar içtimai istikrarı da etkilediği için bugün Venezuela en çok düzensiz göç veren ülkelerden birisi. Çeşitli kaynaklara göre (Vazquez et al., 2020:106; Wallace and Mortley, 2021: 174) toplamda 35 milyona yakın nüfusa sahip olan ülkenin nüfusunun yüzde 15'inden fazla (5 milyonu aşkın) Venezuelalı en az bir defa ülkelerini terk etmiş durumda. Bu göç hali en iyi karşılayacak terim 'boşaltma' olacaktır zira ülkede tam bir 'boşaltma' insiyakı hakim. Demokratik kurumların çöktüğü ülkede Hugo Chavez ile başlayan otoriterleşme eğilimi Nicolas Maduro ile birlikte zirve yapmış durumda ve kaynakların kötü kullanımı, iktidarı elde tutmak için yapılan her türlü verimsiz harcamalar ekonomik dengeleri de bozmuş durumda. Bugün tam anlamıyla bir 'çökmüş devlet' (failed state) görünümünde olan ülkede halk umutsuzca ülkeyi boşaltmaya başladı. Bu boşaltma hali gün geçtikçe bölgede de bir istikrarsızlık korkusu oluşmasına neden olmaktadır.

Bu makale Venezuela örneğinden hareketle göç, göçmenlik ve mültecilik kavramlarının bölgeye özel yansımalarını ele alacaktır. Bunu yaparken de akademik kimi sorulara cevap aranacaktır. En başta gelen ve en açık olan soru, 'Venezuela demokrasisi neden tutunamadı ve ülke neden çöküş sürecine girdi?' sorusudur. Ancak makalenin esas gündemi Venezuelalı göçmenlerin gittikleri yerlerdeki hayat stratejileridir. Dolayısıyla burada 'Venezuelalılar nereye gitmektedirler? Gittikleri yerlerde neler yapmaktadırlar? ve bu göç dalgasının ülkeye ne gibi etkileri olmaktadır?' gibi sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

Bu inceleme betimleyici yaklaşımla ikincil kaynaklarla sınırlı bir yöntemi benimsemektedir. Bir başka deyişle, sahada yapılmış bir çalışmadan ziyade daha önce yapılmış çalışmalar, teorik katkılar, istatistiki derlemeler yeni bir senteze ulaşmak için kullanılacaktır. Dolayısıyla makale boyunca konu ile ilgili hem nitel hem de nicel çalışmalardan yararlanılacaktır. Venezuela'daki trajik çöküşün anlatısı yapılırken tabii olarak tarihsel arka plan ortaya serilecektir. Bu da makaleye tarihsel karşılaştırmalı sosyolojik yöntemi uygulama imkanı sağlamaktadır. Ancak bu metod başlıca yöntem olmaktan ziyade yardımcı tema olarak kullanılacaktır.

Ayrıca göçün toplumsal dinamikleri incelenirken bu dinamiklerin kesişimsellikleri (intersectionality) göz önünde bulundurularak kesişimsel (intersectional) analizden de yararlanılacaktır. Öncelikle,

Venezuela'daki sorun çok katmanlıdır ve bu yüzden kesişimsel bir analizi hak etmektedir. Venezuela'daki dış-göç dalgasının ırkî, sınıfsal, toplumsal cinsiyetçi (gender oriented) katmanları vardır. Kesişimsel analiz toplumsal olaylardaki çok-katmanlılığı birbirleriyle keşistikleri alanları göz önünde bulundurarak beraber ele alma yöntemidir (Crenshaw, 1989). Klasik sosyal teorinin tek boyutlu analizlerine daha derin bir yaklaşım öneren Kimberly Crenshaw'ın kesişimsellik anlayışı, toplumsal olguları daha nitelikli ve bütüncül bir yaklaşımla çözümleme amacıyla öne sürülmüştür. Dolayısıyla Venezuela kaynaklı göçün yansımalarını tam olarak anlayabilmek için kesişimsel bir yaklaşım değerli bir analitik araçtır ve bu makalede de yeri geldiğinde bu toplumsal olayların çeşitli katmanlarına birbirleri ile olan ilişkileri bağlamında değinilecektir.

Demokrasiden Otokrasiye Venezuela

1948 askeri darbesi ile Venezuela'da yönetimi ele geçiren askeri cunta, on yıl aradan sonra 1958'de bir başka askeri darbe sonrasında yapılan seçimlerle görevi sivil hükümetlere bıraktı. 1958'den itibaren kesintisiz bir demokratik yönetim sergileyen ülke, Latin Amerika'da istisnai örneklerden biri olarak parmakla gösteriliyordu. Aynı zamanda doğal kaynak zengini de olan ülke ekonomisi bir anda yükselişe geçmişti bu dönem. Özellikle petrol gelirlerinin artması ile birlikte ülke 1970'lerde altın bir çağ yaşamıştı (Peeler, 1985).

Ekonomideki bu hızlı büyüme, esasında birçok yapısal sorun yaşayan ülkede sorunları halının altına süpürmek için elverişli bir ortam hazırlamıştı. Ancak özellikle gelir adaletsizliği büyük bir problemdi. Ayrıca ülke ekonomisinin elde ettiği gelirlerin çeşitlendirilmemesi ileride birçok sıkıntıya kapı aralayacaktı. Başta turizm olmak üzere pek çok sektörde iyi bir potansiyeli olan Venezuela'nın ekonomisi petrol gelirleri üzerine bina edildi.

1980'li yıllar boyunca bütün Latin Amerika'yı etkisi altına alan ve Kayıp on yıl (La Decada Perdida) olarak adlandırılan finansal kriz Venezuela'nın yapısal sorunlarını da barizleştirmişti. Petrol fiyatlarındaki büyük düşüşlerle ülke finansal açığını kapatacak para akışını sağlayamaz oldu ve gelir adaletsizliği çarpıcı boyutlara geldi. Buna bağlı olarak da sosyal huzursuzluk ülke geneline hakim olmaya başladı. Petrodolarların cazibesine kapılan hükümetlerin ihmeline dayalı altyapı eksikliği de tarım, hayvancılık, turizm gibi potansiyeli büyük sektörlerde gelişimin önünü tıkiyordu (Freites, 2011).

Bu şartlar altında 1992 yılında o dönem orduda muvazzaf bir asker olan Hugo Chavez önderliğinde iki askeri darbe girişimi oldu. Şubat 1992'deki ilk darbe girişimini bizzat yöneten Chavez başarılı olamayınca tutuklanarak cezaevine kondu ancak kendine sadık birlikleri cezaevinden yöneterek aynı yılın Kasım ayında yeni bir girişimde bulundu. Bu askeri darbe girişimi de başarısız oldu ve Chavez yargılanarak ceza aldı. Askeri darbe girişimlerinin başarısız olması toplumsal huzursuzluğu örtbas edemiyordu. Orduda görevliyken de sol görüşleriyle bilinen Hugo Chavez, başarısız olsa da gün geçtikçe halk arasında kendine yandaş buluyor, hapisteyken geliştirdiği siyasi söylem etrafında önemli bir taraftar grubu toplamayı başarıyordu.

1994 yılında yapılan genel seçimlerde 20 yıl aradan sonra tekrar başkan seçilen Rafael Carrera hükümeti Hugo Chavez'i askeri kariyerine dönmek şartıyla affederek hapisten çıkardı. Sivil siyasete atılan Chavez, 1998 seçimlerine başta sol partiler olmak üzere çeşitli siyasi grupların desteğini alarak oluşturduğu Beşinci Cumhuriyet Hareketi (Movimiento V [Quinta] Republica) adlı çatı örgüt ile girdi ve sürpriz bir şekilde seçimleri kazanarak Venezuela'nın yeni başkanı oldu. Hugo Chavez'in seçim sürecinde başta geride görünmesine rağmen sonradan öne geçip, kazanmasında yoksulluk ve yolsuzluk karşıtı söylemi etkili olmuştu. Seçimlerden sonra 1999 yılından kanserden hayatını kaybedeceği 2013 yılına kadar aralıksız Venezuela devlet başkanlığı koltuğunda oturan Hugo Chavez bugün bile oldukça tartışmalı bir kişiliğe sahip, pek çok uzman tarafından otoriterlikle ve otoriterliği Venezuela'da kurumsallaştırmakla itham edilmektedir (Guachalla et al., 2021).

Venezuela'nın Ekonomik ve Siyasi Çöküşünün Temelleri

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Venezuela petrol zengini bir ülkedir. Ancak hükümetler bu zenginliği finansal gereçlerle çeşitlendirip ülke ekonomisini petrole olan bağımlılıktan kurtarmak yerine kolay yolu seçerek petrole dayalı bir ekonomik sistem kurup, petrol fiyatlarına göre şekillenen bir yapıyı tercih etmişlerdir (Akgemci, 2020: 238). Doğal kaynak zengini ülkelerin sıkça düştüğü 'kaynak laneti' (resource curse) yahut 'çokluk paradoksu' (paradox of plenty) olarak adlandırılan, bir ekonomik sistemin temelini oluşturan kaynağın, sistemin zamanla bu kaynaktan nemalanamadığı, hatta bu kaynağın paylaşım sorunları yüzünden ülke ekonomisinin çıkmaza girmeleri problemi Latin Amerika için kayıp on yıl olarak adlandırılan 1980'lerde baş göstermeye başlamıştı.

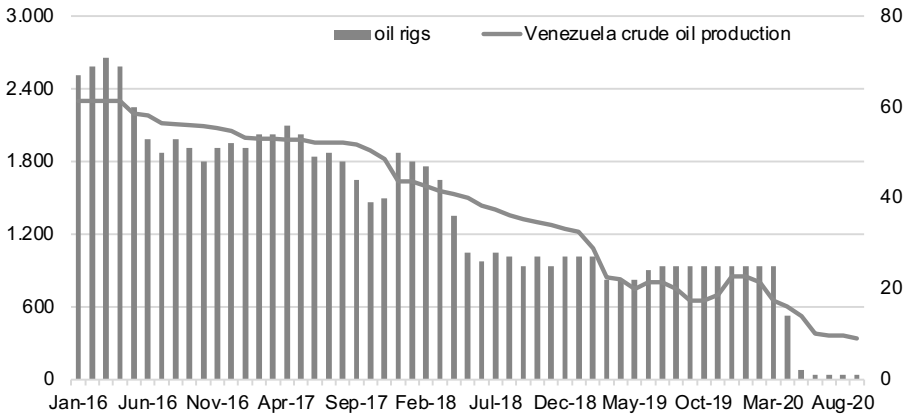

Tablo 1: 2000-2020 yıllarını kapsayan 20 yıllık petrol fiyatları. Koyu yerler dünyada yaşanan küresel kriz dönemlerini yansıtmaktadır (2008 Küresel Ekonomik Kriz ve 2019 Kovid-19 Pandemisi). (Kaynak: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>).

Hugo Chavez yönetime geldiğinde de artan petrol fiyatları ekonomide görece bir canlanmaya neden olmuş, ülkeye akmaya başlayan sıcak para ilk başlarda yönetimin elini güçlendirmiş ve Chavez hükümeti çeşitli sosyal sorunlarla ilgilenme fırsatı bulmuştu. Ancak Chavez hükümeti de ülke ekonomisinin temelini oluşturan petrol sanayiini başka gereçlerle destekleyerek çeşitlendirme yoluna gitmemişti. Daha da kötüsü Venezuela petrollerini işletme hakkına sahip olan kamu kuruluşu PDVSA'yı tamamen devletleştirerek kendi kontrolüne almış ve zamanla sadece yandaşlarını istihdam ettiği kuruluş bir müddet sonra verimsiz işlemeye başladığı için halihazırdaki petrol ihracatında ve gelirlerinde de düşüşler başlamıştı.

Venezuela'nın ekonomik çöküşünün fitilini yakan esas gelişmelerden birincisi petrol fiyatlarındaki düşüşler oldu. Chavez iktidara geldikten sonra 32 Amerikan doları seviyelerinden düzenli olarak 175 dolar seviyelerine kadar yükselen petrol fiyatları Venezuela'nın refahının artışına önemli katkılarda bulundu ve Chavez hükümeti bu bol para akışını kendi popülist politikaları için bir kaldıraç olarak kullandı. Ancak 2008 küresel krizi ile birlikte 54 dolar seviyelerine ani bir iniş yaşayan petrol fiyatları (Tablo 1) ile birlikte Venezuela ekonomisinin defoları da ortaya çıktı. Ekonomi tek bir sektöre bağlı olduğu için yaşanan olumsuzluklar ülkeyi bir açmaza doğru sürüklemeye başladı. Bir önceki paragrafta söz konusu edilen verimsizlikle birleşince petrol gelirleri ülkeye yetmemeye başladı ve Venezuela küresel krizin en çok vurduğu ülkelerden biri oldu.

İkinci olarak ise var olan iktisadi kaynakların doğru yönetilememesi, popülist politikalar ile ekonominin alabildiğine verimsiz yönetimi Venezuela'nın 2008 küresel krize hazırlıksız yakalanması ile neticelendi. Esasında 2008 küresel ekonomik krizi 2007 yılında başlamıştı ancak asıl çöküş Lehman Brothers adlı büyük yatırım bankasının iflas etmesi ile zirveye çıktı ve görünür oldu. Bu çöküşle birlikte Venezuela'nın ülkenin petrolden elde ettiği ulusal fonlarını Lehman Brothers dahil çeşitli hedge fonlara yatırdığı ortaya çıktı (Tunçdemir, 2017). Bu yatırım bankasının batışı sadece Venezuela'nın birikiminin erimesi demek değildi, aynı zamanda domino etkisi ile Venezuela'daki bankalar da nakit sıkıntısına girdiler. Ülkenin elinde bankaları destekleyecek fon da kalmayınca ülke ekonomisi sadece bir yıl önce yüzde 7'nin üzerinde büyümüşken birden çöküşe geçti.

Kaynak: Cheatham, Roy and Labrador, 2021 (<https://www.cfr.org/backgroundunder/venezuela-crisis>).

2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte çökmeye başlayan popülist politikalar ile birlikte Hugo Chavez ülkedeki politik sistemi kendi siyasi istikbali ve hırslarına göre yeniden şekillendirmeye girişti. Bunu daha ilk göreve geldiği andan itibaren yapmaktaydı zaten ancak 2008 sonrasında oldukça dramatik değişiklikler yaptı. 1999 yılında bizzat Chavez tarafından yapılan halkoylamasıyla toplanan ve bir çeşit kurucu meclis tarafından yazılan anayasaya göre iki dönem kısıtlamasına tabi olan Chavez bu kısıtı 2007 yılında yaptığı bir referandum ile aşmaya çalıştı ancak halk bu referandumda Chavez'e onay vermedi. Chavez 'hayır'ı bir cevap olarak kabul etmedi ve 2009 yılında kriz şartlarında iyice şahinleşmiş, milliyetçi duygulara hitap eden, popülist bir retorik

ile yeniden aynı motivasyonla (dönem kısıtlamasını kaldırmak) tekrar referanduma gitti ve bu sefer yüzde 54 ile onay almayı başardı. Ancak bu zaferde, ekonomik sorunlardan bıkmaya başlayan ve siyasete öfkeli halkın sandığa gitmekten bıkmaması da önemli bir etkendi. Chavez yanlıları referanduma yüksek katılım sağlamasına rağmen toplamda katılım oranı yüzde 70'te kalmıştı.

Gücü merkezileştiren ve yaptığı yasal değişikliklerle bütün sisteme hakim olan Chavez, siyasi arenadaki muhtemel rakiplerini de bir bir saf dışı bırakmaya başladı. Bunu sadece güç kullanarak değil, onlara çeşitli avantajlar sağlayarak yanına çekmek suretiyle de gerçekleştirdi. Chavez'in 2013'teki ölümünden sonra halefi Nicolas Maduro'nun da aynı hızla sürdürdüğü bu politika neticesinde ordudaki general sayısı binlerle ifade edilir hale geldi, hükümet küresel uyuşturucu trafiğini yöneten bir yapı olarak uyuşturucu çete, kartel ve baronlarının koruma buldukları bir tür merkeze dönüştü ve nihayet ülke verimsiz kullanım yüzünden en temel gelir kapısı olan petrolden de istediği karı elde edemez oldu.

Bu ekonomik istikrarsızlığa ve ahbap çavuş kapitalizmine (crony capitalism) bir de otoriter anlayış eklenince siyasi istikrarsızlık ve belirsizlik de ülkede sistemin tıkanmasına, kendini yenileyememesine neden oldu. Özellikle Maduro ile birlikte seçimlerde yapılan usulsüzlükler Latin Amerika'nın bir zamanlar en istikrarlı demokrasilerinden biri olarak gösterilen Venezuela'da halkın sisteme olan inancını köreltti. 2018 yılında yapılan ve Nicolas Maduro hükümetinin yüzde 67 ile zafer ilan ettiği seçimlerde katılım oranı tüm zamanların en düşük seviyesine inmişti. Hükümetin açıkladığı resmi rakamlara göre bile halkın sadece yüzde 47'sinin katıldığı seçimler esasında halkın sisteme olan güvensizliğinin bir tezahürüydü. Muhalefetin tanımadığı seçimlerden sonra ülkede toplu isyanlar baş gösterdi. Zaten Maduro yönetimine karşı çeşitli seferler sokak gösterileri, sivil itaatsizlik gibi eylemler yapan muhalefetin bu çabaları şiddetle bastırıldı ve sonuçsuz kaldı. 2019 yılında muhalefetin çoğunluk oluşturduğu mecliste muhalefet kanadında olan meclis başkanı Juan Guaido meclisteki muhalif çoğunlukça ülkeyi tekrar seçimlere götürmek üzere geçici başkan ilan etti, ancak Maduro hükümeti buna karşı Guaido'yu kısa süreliğine tutukladılar. Zaten uzun bir süre sonra meclisteki çoğunluğunu yitirdiği 2015 Meclis Seçimlerinden sonra iktidardaki Maduro hükümeti 2017 yılında yeni bir anayasa yazılması bahanesiyle paralel bir meclis kurmuştu (Akgemci, 2020: 250).

Venezuelalılar Neden Göç Etmektedirler?

Kötü yönetim ve otoriterlik sadece Venezuela'ya has bir durum değildir. Dünyada pek çok örneğine rastlanan bir siyasi durumdur ancak kötü yönetimin Venezuela'da neden böylesine bir göç dalgasına neden olduğunun nedenlerine eğilmek gerekir. Venezuela bugün çökmüş bir devlet (failed state) görünümündedir. Kaynaklar oldukça verimsiz kullanılmakta, ülke yönetimini elinde tutan oligarşi ahabap çavuş kapitalizmi ile kaynakları kontrol etmektedir. Maduro yönetimi ülkenin kurumlarından gelebilecek herhangi bir tehdide karşı yargı ve askeriyeyi de kontrol altına alabilmek için çeşitli adımlar atmış ve bunun neticesinde orduda general sayısı binlerle ifade edilen bir seviyeye ulaşmıştır (Ellsworth and Armas, 2019). Bunun da ötesinde yargı kurumları tamamen sisteme yakın kişilerle doldurularak otoriter yönetime karşı herhangi bir adım atılmasının önüne geçilmiştir.

Daha da kötüsü ülkedeki nakit kıtlığının önüne geçmek ve sisteme bağlı olan az sayıdaki yandaşları ve oligarşiyi doyurmak için çeşitli yasal olmayan yöntemlere de başvurulmaya başlanmıştır. Bu yasal olmayan ilişkilerden en önemlisi uyuşturucu ticaretidir. Venezuela hükümetinin büyük hacimlerde uyuşturucu trafiğini bizzat yönettiğine dair çeşitli raporlar ve çalışmalar yayınlanmıştır (Polga-Hecimovitch, 2019: 195). Bu durum da ülkenin uluslararası sistemde yalnızlaşmasına ve yönetimi elinde tutmak için her şeyi göze almış görünen Maduro hükümetinin Amerikan emperyalizminden kaçarken başka ülkelerin (Rusya ve Çin gibi) etkisi altına girmesine, bu ülkelere karşı savunmasız ve bağımlı kalmasına neden olmaktadır.

Sistemin çöküşü ve yatırım eksikliğine bağlı nakit sıkıntısı hiper-enflasyona, piyasalarda istikrarsızlığa ve malların akışındaki arz-talep zincirinin bozulmasına kadar varmış, temel ihtiyaç maddeleri bile piyasalarda bulunamaz olmuştur. Temel ihtiyaç maddelerine ulaşamaması neticesinde insanların ortalama on kilo kaybı yaşadığı hesaplanmaktadır (Doocy et al., 2019; Roth-Arriaza and Martinez, 2019:14). Açlık ülkede ciddi bir sorun haline gelmiş, bunun da ötesinde hijyen eksikliği sebebiyle bir zamanlar ülkenin başarıyla mücadele ettiği ve tamamen kökünü kuruttuğu bazı hastalıklar tekrar ortaya çıkmıştır. Normal şartlarda su eksikliği çekmeyen ülkede altyapının bakımının yapılması kaynak kıtlığından mümkün olmadığı için su şebekeleri ya işlemez hale gelmiş yahut da olan su arıtılmadan halka sunulmaya başlanmıştır. Bu durum da hijyen eksikliğine bağlı tifo, kolera gibi hastalıkların mutad salgınlara dönüşmesine ve pek çok insanın bu hastalıklar yüzünden hayatlarını kaybetmesine neden olmaktadır (Rodriguez-Morales et al., 2019:1).

Hastanelerdeki temel ekipman yoksunluğu yüzünden aşı takviminin de bozulduğu düşünülmekte, nüfusun geneline ama özellikle yeni doğan bebeklere kızamık, çiçek, çocuk felci aşuları uygulanamamaktadır (Paniz-Mondolfi et al., 2019). Aşı takviminin bozulması sadece Venezuela için bir problem değildir. Bölge ülkeleri de düzensiz gelen göçmenler yüzünden kendi topraklarında da aşı takviminin bozulmasından endişe etmekte, her zaman kayıt altına alamadıkları göçmenler yüzünden alarma geçmiş durumdadırlar. Bu durum aynı zamanda göçmenlerin gittikleri ülkelerde şüpheyle karşılanmalarını da getirmektedir. Yine 2019 yılında dünya çapında etkili olan Covid-19 pandemisinin en şiddetli vurduğu ülkelerden biri de Venezuela'dır. Çöken hastane sistemi hastalığa ve hastalığın yayılmasına tepki verememekte, basit testler bile yapılamamaktadır. Ülkede çöken devletin hasta ve ölü sayılarını ne derece doğru kayıt altına aldığı bile şüphelidir. Dolayısıyla pandeminin ülkedeki etkisinin resmi rakamların çok daha ötede olduğu düşünülmektedir (Correa-Salazar and Amon, 2020).

Üst üste gelen tüm bu sıkıntılar nedeniyle Venezuela halkı ülkeyi boşaltmaya başlamıştır. Ülkedeki vaziyet sadece kötü bir otoriter yönetimden de öte çökmüş bir devletin resmini sunmaktadır. Kendilerine ülkelerinde bir gelecek planı çizemeyen halk ülkeden kaçma eğilimindedir. Açlık ve temel ihtiyaç madde eksikliği ile yüz yüze olan ülkede şiddet oranları zirve noktasına ulaşmıştır (Freitez, 2011:19; Polga-Hecimovitch, 2019:190). Bugün Venezuela dünyada can güvenliğinin en az olduğu ülkelerden biri konumundadır. Öyle ki can güvenliği kalmamış, devletin ceberut yüzü ile sokak çetelerinin şiddeti arasında adeta çapraz ateşte kalan halk çareyi ülkeyi terk etmekte bulmaktadır.

Göç Teorileri ve Venezuelalı Göçmenlerin Hayat Stratejileri

Venezuela'da ülkeyi boşaltmaya başlayan vatandaşların motivasyonlarını anlamak için yapılan bu uzun girizgahtan sonra Venezuelalı göçmenlere ve bu göçmenlerin sergiledikleri göç örüntülerine bakabiliriz. Göç literatürü oldukça geniştir ve göçün tanımlanmasında çeşitli öneriler olsa da en temelde iktisadi, dini, kültürel ve siyasi nedenlerle insanların buldukları yerlerden başka yerlere yaptıkları fiziki yolculuk anlaşılmaktadır. Çoğunlukla göçmen hareketliliği bir örüntü halini almaya başladıkları zaman bilim insanlarının yahut yasa koyucuların dikkatini celbeder. Örneğin, bir insanın tecessüsünü tatmin için dünya turuna çıkması bireysel bir karardır ancak İsrail vatandaşlarının uzun süren zorunlu askerlik görevlerinden sonra normal hayata tekrar

adapte olmak ve askeri disiplinin psikolojik ortamından uzaklaşmak için uzun aylar boyunca seyahate çıkmaları bir örüntüdür ve incelemeye şayandır. Ancak yine de bu bir göç hareketliliği değildir. Tıpkı Hac farızasını yerine getirmek için Mekke'nin yolunu tutan Müslümanlar yahut tatil için sahil kasabalarını dolduran turistlerde olduğu gibi.

Göçün kalıcılığı yahut geçiciliği de araştırmacılar için önemli bir ayrımdır. Zira bu ayrım entegrasyon sorununu da beraberinde getirir. Kalıcı göçmenlerin entegrasyon konusunda daha gayretli olmaları beklenir. Göçmenlerin gittiği yerlerdeki insanlar da (host society) göçün kalıcılığını bilirse daha açık fikirli olabilirler. Hatta yasa koyucular da göçün kalıcılığı ve geçiciliği ile ayrıma göre politikalar geliştirirler (Portes and Rumbaut, 2014). Klasik göç teorilerinde bir gün geri dönme hayali hep aklının bir köşesinde bulunan göçmenin entegrasyon için çok da çaba harcamayacağı düşünülür (Massey et al. 1993; Massey, Durand, and Malone, 2002; Alba and Nee, 2005). Tüm bu değişkenler ve ayrımlar hem yasa koyucu nezdinde hem de sosyal bilimlerde politika geliştirmek, analiz ve değerlendirme yapmak için önem arz ederler.

Bu girizgahın ardından göç literatüründeki teorik yaklaşımlara Venezuela örneği ile karşılaştırmalı olarak bakabiliriz. Öncelikle, neo-klasik göç teorilerine göre göç edilen mesafe arttıkça göçmen niteliğinde de değişiklikler görülür (Sassen, 1998; Alba and Nee, 2005; Portes and Rumbaut, 2014; Borjas, 2014). Yani, mesafe uzadıkça göç edenlerin sosyal sermayesinde de değişimler olur, göç örüntüsü farklılaşır. Uzun mesafeleri kat etmek için herkesin ekonomik şartları müsait olmayacağından dolayı görece daha eğitilmiş ve zengin olanlar bu tür bir hareketliliğe açık olmaktadır. Venezuela'daki ekonomik ve siyasi buhrandan kaçanlar da bu teorik yaklaşımı doğrulayacak örüntüler sergilemektedirler. Fakir halk can havliyle ülkeyi boşaltırken en yakında olan komşu ülkelere (Kolombiya) akın etmektedir. Ancak durumu nisbeten daha iyi olan, meslek erbabı, eğitilmiş insanlar şanslarını daha uzak ülkelere, belki de ikinci bir dil öğrenmeyi göze alarak, aramaktadırlar.

Burada hemen literatürde mevcut göç teorilerinin ikinci bir yaklaşımına bakmakta fayda vardır. Buna göre, insanlar göç ederken kendi kültürel değerlerine en yakın yerleri tercih ederler (Timberlake and Iceland, 2007; Çiçek-Okay, 2021; Massey, Durand, and Malone, 2002). Göçmenler kendi dillerinin konuşulmadığı, tamamen yabancı bir kültürel atmosfere sahip şehir yahut ülkelere göç ederken bile kendilerine en yakın buldukları koşulları arayıp bulma eğiliminde-

dir. Venezuelalı göçmenler özelinde de örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettiklerinde ya İspanyolcanın en çok konuşulduğu eyaletleri tercih etmekte yahut da gittikleri eyaletlerde İspanyolca konuşulan mahallelere yerleşmektedirler. Zira bu tutum gidilen yerde dayanışmayı artırmakta, tutunmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak hemen belirtmekte fayda vardır ki entegrasyon konusunda göç uzmanları arasındaki teorik tartışma sürmektedir (Çiçek-Okay, 2021:9-10).

Klasik teoriye göre entegrasyonu belirleyen şey göçmenin kültürel ve sosyal sermayesi ile bağlantılıdır (Alba and Nee, 2005; Borjas, 2014; Massey, Durand, and Malone, 2014). Eğitim seviyesi yüksek, ekonomik durumu iyi ve en az bir yabancı dil bilen bir göçmenin yeni topluma entegre olma ihtimali daha olası ve kolaydır. Yine klasik teori gettolaşmanın entegrasyon önünde bir engel olduğunu söyler. Ancak daha yeni çalışmalar klasik teorinin bu yaklaşımını yanlışlayan örnekler de sunmaktadır (bkz.: Portes and Rumbaut, 2014; Çiçek-Okay, 2021). Venezuelalı göçmenler daha çok Latin Amerika ülkelerine göç ettikleri için aynı kültürel havza içerisinde kalmaları hasebiyle entegrasyon sorununu daha az yaşamaktadırlar. Nihayetinde gittikleri yerlerde insanlar aynı inancı (Katolik Hıristiyan) paylaşmakta ve aynı dili (İspanyolca) konuşmaktadırlar. Benzer tarihi geçmişe (İspanyol sömürgeci tarihi) sahip oldukları için de zihin yapıları benzeşmektedir. Bu bir yönüyle bir önceki paragrafta bahsi geçen mesafe- entegrasyon sorununu da herkes için asgariye indirmektedir. Aynı kültürel havza içerisinde (Latin Amerika) kaldıkları sürece kat edebilecekleri mesafe artmakta ve mesafenin entegrasyonları ile problem doğurma olasılığı düşmektedir.

Yine klasik teoriye göre göçmenlerde önce bir kişinin göç etmesi ve daha sonra ailenin kalan kısmını kendi yanına alması oldukça yaygın bir uygulamadır. Bu davranış biçiminde göçmenlerin entegrasyon sorunlarını en aza indirmeye çalışmaları, yeni kültüre daha yumuşak bir geçiş yapmak istemeleri temel motivasyondur. Ayrıca riski de en aza çekmek gibi oldukça rasyonel bir davranış söz konusudur. İlk gidenler genelde ailenin geçimini sağlaması beklenen erkekler olmaktadır ancak bunun istisnaları da vardır (ABD'deki Meksikalı kadın göçmenler gibi) (Massey, Durand, and Malone, 2002:16). Venezuela örneği klasik teoriyi yanlışlamasa da tam uyuşmayan bir izleğe sahiptir. Venezuelalı göçmen aileler topluca ülkeyi terk etme eğilimindedirler.

Tüm bunlara ek olarak Venezuela'da yaşanan türden kitlesel göçler, göç veren ülkenin insani, kültürel ve sosyal sermayesini ciddi oranda baltalamakta, göç veren ülkenin yaralarını sarmasını güçleştirmekte-

dir. Ülkede kendine bir gelecek göremeyen sermaye grupları, eğitilmiş kişiler, sistemi ayakta tutan beyaz yakalılar gibi gruplar ülkeyi terk edince ülkenin yeniden ayağa kalkması için sistemi yeniden kuracak insan kıtlığı da yaşanmaktadır. Bu eğitilmiş insanlar göç alan ülkeye büyük katkılar sağlasalar da göç veren ülke için eksiklikleri şiddetle hissedilmektedir (Garcia Zea, 2020).

Latin Amerika Ülkelerinde Göçmen Politikaları

Bu genel çerçeveden sonra, Venezuela kaynaklı göçmen dalgasının bölgedeki yansımalarına göçün hem göç veren ülke olan Venezuela'ya hem de başta bölge ülkeleri olmak üzere göç alan ülkelere olan etkilerine ve bu ülkelerin bu büyük ve beklenmedik göç dalgasına verdikleri tepkilerine bakılabilir.

Giriş kısmında da belirtildiği gibi Venezuela halkının büyük göçü çok katmanlı bir toplumsal olaydır. Bu göçte farklı ırktan, toplumsal cinsiyetten ve sınıflardan gelen Venezuelalıların tercihleri ve eğilimleri ile bu farklı gruplara yönelik göçmen alan ülkelerin uygulamaları farklılık arz etmektedir. Irk söz konusu olduğunda, Venezuela'da toplumun en alt katmanını oluşturan (Çatalbaş, 2020) İspanyol Krallığının sömürge döneminde Atlantik Köle Ticareti (Atlantik Slave Trade) ile Afrika kıtasından getirdikleri siyahi kölelerin melez torunları, ekonomik olarak çok fazla tercih hakları olmadığı için genelde en yakın ülkelere gidebilmektedir. Bu durum da göç dalgasına sınıfsal bir boyut katmaktadır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelere gidebilen görece şanslı azınlığı daha ziyade ayrıcalıklı beyazlar oluşturmaktadır (Gutierrez Rodriguez, 2018; Schut, 2021).

Tabi burada göç alan ülkelerin yaklaşımlarına da bakmak gerekmektedir. Görece daha az eğitilmiş, fakir ve niteliksiz olan melez yahut siyahi gruplar gittikleri ülkelerde entegrasyon sorunlarını daha sert yaşamaktadırlar. Hatta kimi zaman düpedüz gelişleri istenmemekte, dışlanmaktadırlar (Wallace and Mortley, 2021:175). Bu da göçmenlerin iş bulma, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamalarında ciddi sıkıntılarla karşılaşmaları anlamına gelmektedir. Pek çok Venezuelalı göçmen gittikleri ülkelerde en istenmeyen işleri yapmak durumunda kalmaktadır. Dilencilik, fahişelik yapma yahut çetelere katılma Venezuelalı göçmenlerde oldukça yaygındır (Cone and Teff, 2019; Rodriguez-Morales et al., 2019; Wallace and Mortley, 2021).

	Venezuelans (Est. in Nov. 2019)	Regular Status (as of Nov 5, 2020)	Pending Asylum Claims (as of Nov 5 2020)	Recognized Refugees (as of Oct. 02 2020)
Colombia	1,800,000	766,296	8,824	425
Peru	870,000	477,060	496,095	1,282
Ecuador	385,000	178,246	29,078	374
Chile	371,000	472,827	2,861	14
United States	351,000	-	104,989	15,706
Brazil	224,000	148,782	102,504	46,343
Argentina	145,000	210,071	3,698	312
TOTALS	4,500,000	2,486,222	803,786	112,446

Tablo 2: Venezuelalı göçmenlerin başlıca göç ettiği ülkeler. (Source: Center for Migration Studies. <https://cmsny.org/publications/venezuelan-migrants-legal-contexts-wolfe-010421/> -Last seen: 04/10/2022).

Kadınların fuhşa yönelmesi göçmenlerin aile birliğini de zorlayan unsurlardan biridir. Aynı zamanda denetimsizlik yüzünden cinsel yolla bulaşan hastalıkların ev sahibi ülkelerde ve göçmenler arasında yaygınlaşmasından endişe edilmektedir (Cone and Teff, 2019). Paralel olarak kitlesel göç en çok kadınları etkilemektedir. Bölge ülkelerindeki ataerkil maço kültür nedeniyle kadınlar iş bulmakta zorlanmakta, eğitim görme oranları düşük düzeyde kalmakta, eğitilmiş olsalar bile profesyonel kariyerlerini sürdürmekte engellerle karşılaşmakta ve çoğu zaman cinsel tacizlere karşı korumasız kalmaktadırlar (Boekelder, 2020). Ataerkil kültürel yapının başka yansımaları da olmaktadır. Eve ekmek götürme zorunluluğu hisseden erkekler son çare olarak suç örgütlerine bulaşmakta, kimi zaman göçmenler kendi çetelerini kurmaktadır. Denilebilir ki ataerkil anlayış dönüp dolaşıp erkekleri de vurmaktadır.

Göç dalgasının büyümesinden endişe eden bölge ülkeleri Venezuela'daki krize müdahaleci bir tutum takınmaktadır. Gerek tekil olarak gerekse de devletlerarası örgütlenmeleri kullanarak siyasi baskı oluşturulmak istenmektedir. Ancak iktidarı kaybederse ülkede barınmayacağını düşünen Maduro ve çevresi, uluslararası bir yargılanmadan da çekindiği için otoriterliğin şiddetini daha da artırmakta, bu durum da ülkedeki krizi derinleştirmekte, göçü hızlandırmaktadır. Uluslararası ilişkilerde sözü geçen devletlerin çelişkili tavırları mevcut kriz durumunu daha da çetrefilli hale sokmaktadır. Rusya ve Çin Venezuela'nın mevcut hükümetini her ne olursa olsun desteklerken, ABD 2018

yılından itibaren çeşitli ambargolarla sıkıştırmakta ve istifaya zorlamaktadır. Bölgede istikrarsızlık kaynağı olarak görülen ülkeye karşı kıta ülkelerinin kurduğu Amerikan Devletler Örgütü (ADÖ: Organization of American States) de çeşitli yaptırımlar uygulamaya çalışsa da pek etkili olamamaktadırlar.

Yine de aynı dili konuşuyor olmaları, dini benzerlikler, mezhep birliği gibi etmenler Venezuelalıların bölge ülkelerinde kültürel ve sosyal entegrasyonda kolaylaştırıcı etmenler olarak öne çıkmaktadır. Kolombiya gibi tarihsel bağların güçlü olduğu ülkelerde halk Venezuelalılara karşı daha açık fikirli olabilmektedir. Zira Kolombiya'nın 1950'lerden beri ideolojik çekişmeler yüzünden yaşadığı siyasi istikrarsızlık dönemlerinde pek çok Kolombiyalı Venezuela'ya göç ettiği için günümüzde yaşanan tersine göçte en anlayışlı ve hoşgörülü davranan halk ve ülke Kolombiya halkı ve devletidir (Buschschlüter, 2021). Bununla beraber göçün kitlesel ve ani niteliği Kolombiya hükümetini de hazırlıksız yakalamış, çeşitli çareler aramaya itmiştir. Uluslararası basında çıkan haberlere göre (ILO, 2020; Antolinez and Duque, 2021) Kolombiya hükümeti, benzer bir göç dalgasıyla baş etmeye çalışan Türkiye'nin savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli ve Afgan mülteciler ile ilgili tecrübelerini yerinde görmek ve bu tecrübelerden faydalanmak üzere temsilciler göndermiştir.

Sonuç

Bir zamanların darbeci subayı Hugo Chavez, nisbeten kısa süren hapis hane hayatından sonra sol popülist bir söylemle siyasete atılmış ve 1980 ve 1990'lı yıllarda ülkede yaşanan ekonomik daralma ve kötü yönetimin de etkisiyle kitleleri harekete geçirmeyi başarmıştır. İktidara geldikten sonra hızla siyasi gücünü konsolide etmeye başlayan Chavez yönetimi zamanla otoriter eğilimler göstermeye başlamıştır. 2002 yılında kendisine karşı yapılan darbe girişimi Chavez'i yönetimde daha dikkatli olmaya itmiş ve ordu, bürokrasi ve yargıda kendine daha yakın isimlerle çalışmaya başlamıştır.

Chavez yönetimi ülkede Venezuela'ya özgü bir ahabap-çavuş kapitalizmi (crony capitalism) kurmuştu. Liyakati arka plana atan bu yeni yapılanmada devletin kurumlarına yandaş isimler atanmış, ihaleler iktidara yakın kişilere verilmeye başlanmıştı. Bu durum kamu kaynaklarının verimsiz kullanımını getirmiş, petrol zengini olan ülkenin petrol üretimi ve dolayısıyla petrol gelirleri azalmaya başlamıştı. İktidarının ilk yıllarında yüksek petrol fiyatlarının bol getirisini kendi taraftarlarına dağıtarak popülerite kazanan Chavez iktidarı 2008 Küresel Ekonomik Buhranına hazırlıksız yakalandı. Dibe vuran petrol fi-

yatları en çok Venezuela gibi gelirlerini çeşitlendiremeyen, tek bir gelir kalemine bağlı, verimsiz ekonomileri vurdu.

Hugo Chavez'in 2013 yılında kanser nedeniyle ölmesiyle birlikte iktidara gelen Nicolas Maduro dönemi işlerin daha da kötüye gitmesine neden oldu. Halk arasında pek bir desteği olmayan, Chavez'in popüler mirasına konan Maduro yönetimi Chavez döneminde zaten başlamış olan otoriterleşme eğilimlerini tamamlayıcı politikalar izledi. Bu politikalar devlet sisteminin çökmesine, sistemin mafyalaşmasına sebep oldu. Venezuelalılar şiddetin zirve yaptığı ve açlığın baş gösterdiği ülkelerini boşaltmaya başladılar. Bütün Latin Amerika'yı etkileyen Venezuela göç krizi yaklaşık on yıldır devam etmektedir ve ülkenin toplam nüfusunun yüzde 15'inden fazla insan başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere dünyaya dağılmıştır.

Bu denli yüksek sayıda insanın hızlıca göç etmesi hem göç edenler hem de göç alan toplumlar için çeşitli sorunlar doğurmuştur. Venezuelalıların göçü kendi biricikliğini oluşturmuş, yer yer göç çalışmalarında vurgulanan teorik yaklaşımlarla örtüşse de literatürdeki mevcut teorilerle çatışan örüntüler de geliştirmiştir. Bu çalışma sadece bu kendine has dinamikler geliştiren soruna dikkat çekmemekte aynı zamanda daha fazla araştırmacıyı konunun üzerine eğilmeye davet etmektedir.

Kaynakça

- Akgemci, E. (2020). Venezuela'da Post-Neoliberalizm: Bolivarcı Devrim Sürecinin Kazanım ve Sınırlılıkları. In Dünyanın Ters Köşesi Latin Amerika: Tarih, Toplum, Kültür. (Ed. Esra Akgemci and Kazım Ateş). p. 237-252. İletişim yayınları.
- Alba, R. and Nee, V. (2005). *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*. Harvard University Press.
- Antolinez, D. S and Duque, S. S. (2021). Colombia learning Turkish model on protecting migrants: Two countries urged to continue cooperating on effective, safe, orderly migration policies. Anadolu Agency. (Retrieved: <https://www.aa.com.tr/en/americas/colombia-learning-turkish-model-on-protecting-migrants/2165053>). Last seen: 04/11/2022.
- Boekelder, E. J. (2020). *Identity as a Tool: The Venezuelan Migration Crisis in Aruba* (Master's thesis, Utrecht University).
- Borjas, G. (2014). *Immigration Economics*. Harvard University Press.
- Buschschlüter, V. (2021). 'We gave Venezuelan migrants a licence to dream'. BBC. (Retrieved: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-57070813#:~:text=The%20government%20predicts%20that%20by,rather%20than%20be%20a%20burden>). Last seen: 03/21/2022.

- Cheatham, A., Roy, D., and Labrador, R. C. (2021). Venezuela: The Rise and Fall of a Petrostate. Council on Foreign Relations. (Retrieved: <https://www.cfr.org/backgrounder/venezuela-crisis>). Last seen: 04/09/2022.
- Cone, D., and Teff, M. (2019). Searching for Safety: Confronting Sexual Exploitation and Trafficking of Venezuelan Women and Girls. Washington, DC: Refugees International.
- Correa-Salazar, C., and Amon, J. J. (2020). Cross-border COVID-19 spread amidst malaria re-emergence in Venezuela: a human rights analysis. *Globalization and Health*, 16(1), 1-8.
- Çatalbaş, A. Ü. (2020). Coğrafya, Kast ve Etnisite: İki Bolivya Üzerine Bir Deneme. *Sosyoloji Divanı Dergisi*. 8(16), 311-324.
- Çiçek-Okay, S. (2021). Patterns And Trends In The Spatial Assimilation Of Middle Eastern And North African Immigrants In The United States, 2000-2016. (Doctoral Dissertation, University of Cincinnati).
- Doocy, S., Ververs, M. T., Spiegel, P., & Beyrer, C. (2019). The food security and nutrition crisis in Venezuela. *Social Science & Medicine*, 226, 63-68.
- Ellsworth, B. and Armas, M. (2019). The Maduro mystery: Why the armed forces still stand by Venezuela's beleaguered president. Reuters. (Retrieved: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/venezuela-military/>). Last seen: 03/13/2022.
- Freitez, A. (2011). La emigración desde Venezuela durante la última década. *Revista temas de coyuntura*, (63), p. 11-38.
- Garcia Zea, D. (2020). Brain drain in Venezuela: the scope of the human capital crisis. *Human Resource Development International*, 23(2), 188-195.
- Guachalla, V. X. V., Hummel, C., Handlin, S., & Smith, A. E. (2021). Latin America Erupts: When Does Competitive Authoritarianism Take Root?. *Journal of Democracy*, 32(3), 63-77.
- Gutiérrez Rodríguez, E. (2018). The coloniality of migration and the "refugee crisis": On the asylum-migration nexus, the transatlantic white European settler colonialism-migration and racial capitalism. *Refuge: Canada's Journal on Refugees/Refuge: revue canadienne sur les réfugiés*, 34(1).
- International Labor Organization. (2020). La cooperación entre Turquía y Colombia fomentará el acceso al trabajo decente para todos más allá de la COVID-19. (Retrieved: https://www.ilo.org/lima/sala-de-prensa/WCMS_764837/lang-es/index.htm). Last seen: 04/16/2022.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.

- Massey, D. S., Durand, J., and Malone, N. J. (2002). *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*. The Russell Sage Foundation.
- Páez Bravo, T. (2021). The Strategy of the Venezuelan Diaspora: Collaboration, Representation, and Reconstruction of Venezuelan People in Colombia, Latin America and the World. In *Latin American Diasporas in Public Diplomacy* (pp. 235-258). Palgrave Macmillan, Cham.
- Paniz-Mondolfi, A. E., Tami, A., Grillet, M. E., Márquez, M., Hernández-Villena, J., Escalona-Rodríguez, M. A...Oletta, J. (2019). Resurgence of Vaccine-Preventable Diseases in Venezuela as a Regional Public Health Threat in the Americas. *Emerging Infectious Diseases*, 25(4), 625-632. (<https://doi.org/10.3201/eid2504.181305>).
- Peeler, J. A. (1985). *Latin American Democracies: Colombia, Costa Rica, Venezuela*. The University of North Carolina Press.
- Polga-Hecimovich, J. (2019). Organized Crime and the State in Venezuela under Chavismo. *The Criminalization of States: The Relationship Between States and Organized Crime*, 189-207.
- Portes, A. and Rumbaut, R. G. (2004). *Immigrant America: A Portrait*. University of California Press.
- Rodríguez-Morales, A. J., Bonilla-Aldana, D. K., Morales, M., Suárez, J. A., & Martínez-Buitrago, E. (2019). Migration crisis in Venezuela and its impact on HIV in other countries: the case of Colombia. *Annals of Clinical Microbiology and Antimicrobials*, 18(1), 1-5.
- Sassen, S. (1998). *The Mobility of Labor and Capital*. Cambridge University Press.
- Schut, R. A. (2021). "New White Ethnics" or "New Latinos"? Hispanic/Latino Pan-ethnicity and Ancestry Reporting among South American Immigrants to the United States. *International Migration Review*, 55(4), 1061-1088.
- Tunçdemir, C. (2017). Venezuela Nasıl İntihar Etti? *Amerika Bülteni*. (Retrieved: <http://amerikabulteni.com/2017/03/30/venezuela-nasil-intihar-etti/>). Last seen: 04/12/2022.
- Wallace, W. C. and Mortley, N. K. (2021) (De) constructing our migrant neighbours: regional and international impacts of the Venezuelan crisis in the Caribbean. *Migration and Development*. 10(2), p. 173-180.
- Wolfe, G. (2021). Where Are Venezuelan Migrants and Refugees Going? An Analysis of Legal and Social Contexts in Receiving Countries. Center for Migration Studies of New York (CMS) (Retrieved essay: <https://cmsny.org/publications/venezuelan-migrants-legal-contexts-wolfe-010421>). Last seen: 04/10/2022.